

սորենը (Նեվէ, Լազարով) Հեռոյցներն էր մեկնին: Ուրախակն էր վերջերս սկսան նորերը ելլել: պէտք է ձեռնառու ըլլալ ստանց, վասն զի պէտք ունի հայերէնագիրտութիւնն այսպիսիներու, մինչեւ որ հասնի իւր վերջնական պայծառութիւնը:

14. «Բիւզանդական» մեր վերջին գործունէւը 2եր պատասխանին առաջին տողին վրայ էր հրաւիրելը 2եր «անկողնակալ» ուշագրութիւնը, վասն զի մէկն դէմ՝ 5—6 լրագիր էր վկայեն, թէ ինչ է 2եր ահաճութեան (մեղք բանք) պատճառը: Բնական է գիմալիք երեսնէ վար առնուլը՝ շատ հաճախական չէ 2եղի, վասն զի — գիմալիսուր չըլլիլը շատ նպատասուր է «Բիւզանդական»ի Զգուշացէք, պարուն, ներկան նշանակութիւնն չունի, դատաւորը ապագան է. ապագան պիտի կնէր: «Բիւզանդական»ի պիտման գիմալիսուրութիւնը, Այս գիմալիսուրն ենք Պոլսի, եւ «ճանչցած էինք ազգային եւ լրագրական գործերն ու գործիչները» ըսող յաւով կ'ըսենք որ 2—3 տարւան մէջ շատ փոխաւած է Բուզանդականը, որ «Հայած եղի պէս կուսալ տուաւ... Դաւարէժի այնքան անհաւատական ասուցելը, այնքան սուտ պատմութիւններ, առանց զանէ անգամ մը հակառակ կողմէ մի մտիկ ըրած ըլլալը: Փոխուելուն պատճառը, վասն զի նոյն տունն «Բիւզանդական» չէր հրատարակուեր, այլ «Արեւելք» եւն, որ Բ.ի սեւ հայկաճութիւնը չէր: Այս 2եր խոսքերը շատ յարմար էր զանները — 2եղի, վասն զի «Հայաւաստ կողմէ ալ» կարգացած ու մտիկ ըրած ենք: «2եղի պէս հաւատ չէիք ընծայի, ստայց, ազգակործան թեւադրութեանց: Նոյրերն 2եր յատկութիւններն ուրիշ մի ծախէք, գտող չկայ: «Հայերէիք» դէմ էր գրելիք երբեմն, հիմա «Հայերէիք» աւելի էր պաշտպանել 2եր երբեմն հրաժարելը... Ահամայ տուիք այս վերջին պատմութեանը, վասն զի իր տեսնեք որ «Բիւզանդական» Երազմանքն դէմ ունեցած animositեն փոխադրել էր շատ «Հ.ի խաղաղութեան վրայ. եւ — այնպիսի բռնութիւն ու անմարտութիւններով, որ չենք գիտեր թէ որուն հետ է մեր գործը, քանիստ ամալ փարաւաւ խաղաղիք Բ.ի հետ, թէ... չէջի մը հետ... Եւրոպականիցք դեռ 2եր բացած տեղի եւ անտեղի վէճերը Միութեանընդ դէմ: 2եղի արժանաւոր գործակիցներ չեն պակտի, բայց վերջնականապէս «Տղմը ծծծեցէն» աւելի արդիւնք մը պիտի չունենայ, եւ մերն ամէն յարմար առթիւ պիտի չանանք մեր պարտաւարութիւնը կատարել, այսինքն գոգուցանել հայ ազգը՝ գիմալիսուրներէն:

15. Երկու անկէն ճշմարիտ գիտականներ: Առաջինն է Արթ. Մեհարազ վարդապետ, որ վերջերս հրատարակել Մեհարա պատմագիրն եւ խիստ պաշտպան հանդիսացաւ Մ. Խորենացւոյ՝ իբր Ե. (Հիմեդրք) գարու գործը: Բայց որովհետեւ թիւ ազգասիրութեան հետ, պարզապէս ճշմարտութեան հետեւի էր Մ. վարդապետի միտքը, ահա «Արարատի» մէջ (թիւ Գ. եւ Գ.) անկեղծութեամբ իր խոստովանի, որ Պր. Գ. խաղաղութեան «Հանդէսի» մէջ (1897, Զկտ., նոյն եւ Դեկտ.) եւ Գ. Տեր Միքայէլեանի «Արարատի» մէջ հրատարակած յոգուածներով «որդեւոր է ինչէն բռնութեանը իբր երկրորդականից անպարտաւ չար

ձեռք եւ միանալ նոյն հետ, որովք վաղուց փոխել են իրենց հայեանքը մեր պատմահայր մասին:» «Այսօր ինծի համար» էր գրել Մ. Վ., իրաւութիւնն է, որ Միքայէլեան խորհրդացու անունով մեր ձեռքը հասած Հայոց պատմութիւնը 1011 մաս չի կարող լինիլ: Պորոն գործ համարուել... Ուրեմն համաձայնեցի Պր. խաղաղութեան եւ Գ. Տ. Միքայէլեանի հետ, եւ եւ ընդունաւ է՝ որ Մ. Խորենացւոյն օգուտն է 676 թ. (ուրեմն իւր՝ եօթներորդ դարուն) հայերեն լեզուով թարգմանուած Մեքէտարիւն ընդունիլ լեզուն, հետեւապէս նրա գործունէութիւնը այդ գործունէութեան հետ, եւ... Այսպիսի անկեղծ խոստովանութեամբ համոզիլ ճշմարտութեան յոյս կու տայ մեզի, որ մեր պաշտպանած գաւաթ վերջնապէս յաղթանակ պիտի կանգնէ այնպիսի մարերու վրայ ալ, որոնք պատճառ չունին Մ. Խորենացւոյն իբր հինգերորդ դարու գործ պաշտպանելու, բայց եթէ միայն՝ գիտութեան գուրու պատճառներ: «Ժամ է զարթոյնիլ ի թնայ...» — Երկրորդ գիմալիսուրն է Պր. Մ. Մ. «Արարատի» վերջին խաղաղութեան մէջ լինելով Պր. Արեւելեանի երկու գրաւոր լեզուայ միութեան նկատմամբ գրածը, շատ յաջող կերպով կ'ապացուցանէ մեր տեսութիւնը եւ ընդդէմ՝ յոգուածագրէն՝ աւելի բնական էր գտնէ արեւելեան լեզուն՝ արեւմտեանին տեղի տալը... Ահա անկեղծութիւն մըն ալ, որ ինչքանի, կիսատ հայերեն մը գրողներէն շատեւուն էր պակտի, Արեւելեան հայր թիւրեւ շատ բանի մէջ իրաւացիութեան արեւմտեան հայը, բայց խոստովանի թէ ոչ հայերէնի մէջ... Եւ ելլել այս հայերէնը ուսուցանել ուղիք արեւմտեան հայուն... Թարմար առթիւ պիտի դառնան այս յոգուածին, այս անգամ այսպիսի միայն, վասն զի շատ ուշ հասաւ մեր ձեռքը (Մայիս 26ին) «Արարատի»: Այս երկու գիմալիսուրը հետեւի ուղղեցրուեց միայն խոսք մ'ունենիք. «Trinke Muth des reinen Lebens, dann verstehst du die Belehrung!» «Զգեցիր անկեղծ ինչքան արեւմտեանից եւ էր հասկընաւ արուած ուսումը»:

ՕԳՏԱՎՈՐ ԳԻՏԱԿԱՆՈՐ

— Պատրիստիքոսեան յայնպէս: Պ. Վ. վերման տարիներն է վեր կ'աշխատէր Դիգիտիլ ձայնագրին (phonographie) թիւրու թիւրեւն անհետացնելու: Գլխավորներն են, խոսելու խոսքովակին եւ դարձնող զլսանին անհարթութիւններն, որով խոսողն ձայնը միօրինակեալ անընդհատութեամբ չէր գրուեր գործիքին վրայ: Խարտարագիւտ կազմանքի մը շնորհիւ վերջած են այս թիւրու թիւրեւնը:

— Առանց լուսայ լուսակներ: Պր. Ռիսսել ՝ Royal Society-ի առջեւ ըրած բանաստեղծեան մէջ էր գուշակէ թէ պիտի գայ ժամանակ մը՝ որ շատ հեռու չէ, ուր առանց լուսայ ալ պիտի կարենայ լուսանարարուիլ: Եղած փորձերէն հաստատուած է թէ ծորելի հանքերէն լաւան:

ինչպէս ներքէլ, մագնետիւմ, ալումինիւմ, վիս-մոլթ եւն լուսոյ ազդեցութիւնն ունին լուսա-նկարական տախտակներուն վրայ: Ալիոհոլ եւ եթեր ամենեւին ազդեցութիւն չունին այս տախտակներու վրայ, իսկ ընդհանաւակ կո-պալի կըքամում եւ — սպագրական թանաք մեծապէս կ'ազդեն:

— Մայիս 20/ին մեծ փառաւորութեամբ տօնուեցաւ ի Պորտուգալ՝ Վասկո դէ Գամայի (Vasco de Gama) չորսհարիւրամեակը: Նոսոթի ճարգէն այս մեծ ծովագնացին գիւտը. 400 տարի յառաջ Հնդկական եզերքները հա-սաւ, եւ ասով Արեւելեան Հնդկաստանի ծո-վային ճամբան գտաւ: Սպանիական-ամերիկական պատերազմին պատճառաւ չկրցան այս երկու պետութիւնները մասնակցիլ, ինչպէս տարիներ յառաջ ծրագրուած էր:

— Գեղագործներուն աչքը լցաւ Շիշերու եւ յախճապակեայ անօթներու վրայ կպցուած դիւ-փէթէ (étiquette) բաւական ներութիւն կը պատճառեն դեղագործներու եւ դիւ-փէթէ-դրուստ (droguiste), վաճառի խոնաւութեամբ կը քա-կուին կ'իշխան այս պիտանքերը կամ գրերը կը ջնջուին: Դ՞ չ. Լէօսներ սեւ թանաք մը գտաւ, որով կրնայ ուղղակի ապակեայ վրայ գործիլ եւ չորսուին ետքն անկարելի է ջնջիլ: Իսկ եթէ ջնջիլ կ'ուզուի, կամ դանակի ծայրով եւ կամ գայլախաղեայ թղթով (աւաղաթղթով) դիւ-րութեամբ ի բաց կը քերտուի: Բնականապէս այսպիսի թանաք մը ուրիշ շատ օգտակար գործ-ածութիւն ալ պիտի գտնէ:

— Ճապոնի գրագէտները: Գրականու-թեան հետամուտներու հետաքրքրութիւնը գո-հացներու համար կը ներկայացնենք հետեւեալը՝ շատերուն — ի միտքարութիւն: Գրական արտա-գրութեան շատութեան կողմանէ կրնայ ճա-պոն շատ մը տերութեանց հետ մրցիլ, բայց Էր-Պիլէ (հեղինակի վարձատրութիւնն) այնպէս անպատշաճ է, որ ուրիշ երկրի մը մէջ եւ ոչ գրագէտ մը պիտի յօժարէր նոյն իսկ էջ մը գրել: Ան-նոյն հեղինակներ իրենց ամենալաւ գրուածքին համար կ'ընդունին 400 բառով էջի մը համար, 1 Են (= իւր 2 Ֆրանկ), իսկ հասարակօրէն՝ 40—50 Սեն (1 Են = 100 Սեն): Ըստ այսմ 100 Ֆրանկ առնելու համար ճապոնցի հեղինակ մը ամիս առ նուազն 100 էջ գրելու է... Սակայն եւ այն-պէս եւրոպացի շատ գրագէտներ ու վարժա-պետներ կը նախանձին այս հեղինակներու վրայ: Խառաջի շատ մը ուսուցիչներ՝ ինչպէս կը կար-

գանք „N. F. Presse“ի մէջ, ծխան մաքրելու սկսած են, վաճառի վերջին արուեստով գոնէ օրապահիկ հաց մը կը գտնեն...:

— Վերջին ժամանակներս Եւրոպա շատ տեղ արտունշներ կը լուսն թէ Գոտիէ-շուրբ ինիւ-փէթ (Ansichtskarte) վրայ գրուած նա-մաններն իրենց տեղը չեն հասնիր: Զարմանալի չէ, ամէն տեղ հաւաքածոյ կազմելու տենդ մը կայ, այս տենդով հիւանդացած են թղթա-բերներն ալ. եւ քանի որ այս պատերազմը թղթեակները՝ ապսպրեալ (recommandé) չեն, հարկաւ կրնան ամենայն դիւրութեամբ ուրիշ հաւաքածոյներու մէջ տեղ մը գրաւել...: Զբօսանք մըն է այս հաւաքածոյքը, որ կար-ծուածէն աւելի ծախք կը պատճառէ եւ միշտ պակասաւոր պիտի ձայն, քանի որ ամէն քա-ղաքի ու գիւղի մէջ՝ հարկւններով այլեւայլ տեսակներ կը պատրաստուին:

— Վաղեմի կարծիք մը կայ, որ սուրճը (խահուէն) զրաց գրգռութիւն կը պատճառէ, եւ ազդեցիկ թղթն մըն է: Բայց ամէն վիս-սակար բան ունի իւր օգուտն ալ: Պորթ. Պրժե-րովսկի նոր Տրատարակութեան մը մէջ ցոյց կու տայ, որ զուտ սեւ խահուէն հիւանդութեանց դէմ նախապէս յատկութիւններ ունի: Զուտ մաքրութիւն, սեւ խահուէն երբեք ժամու մէջ քոյրեւոյի բակեղները կը սպաննէ, ժանտա-տենդի բակեղները՝ 24 ժամուան մէջ, իսկ փայծաղնատապի բակեղները՝ 9 օրուան մէջ:

ՅԱՆՎԱՆԱՅ

ՅԱՆՎԱՆԱՅ ՏԵՍՈՒՆԵՐԵՆ

Ղևնամ, 26 Մայիս, 1898:

Սպանիա եւ Միացեալ Ամերիկայ: Մեծ նաւամարտը՝ որուն կը սպասէիր, տեղի ունեցաւ Մանիլայի առջեւ Մայիս 1ին: Սպանիական նաւերը թէպէտ թուով անլի էին, բայց Միացեալ Նահանգներու նոր թնդանօթներու եւ ուռնքերու համ-մատութեամբ՝ շատ աննշան: Հետեւու-թիւնն այն եղաւ, որ 4—5 ժամուան մէջ խորտակեցաւ սպանիական նաւատոր-մուը, „Reina Maria Christiana“ եւ